

Temel Kaynaklar Çerçevesinde Dinden Dönme (İrtidat)

İrtidat suçunun oluşma sebeplerinden birisi şahsın küfür lafzını dili ile söylemesidir. Küfür sayılan sözlerin kalpten geçirilmesi şer'an/hukuken irtidat suçu işlemiş olmak için yeterli değildir.

► İslâm'ın inanç ve düşünce hürriyetine verdiği önemin ele alındığı ve dile getirildiği her ortamda, dinden dönen insanlara İslâm'ın öngördüğü ceza hatırlatılmaktadır. Hemen peşinden bu ceza ile birlikte inanç hürriyetinin nasıl bağdaştırılabileceği sorulmaktadır. İşte bu kuşkuları bir nebze giderebilmek, dinden çıkana (mürted) verilecek cezanın inanç hürriyeti ile ilgisinin ne derece olduğunu, bir başka deyişle, ceza gören mürtedin düşünce suçlusu olup olmadığını ortaya koyabilmek amacıyla, dinden dönme ve cezası konusunu araştırmanın faydalı olacağını düşünmekteyiz.

İrtidat Suçu

Mürted, terim olarak İslâm dininden çıkana verilen isimdir. Akıllı, buluşa ermiş, müslüman erkek veya kadının, zorlama olmaksızın, irtidat kasdı

ile, İslâm dininde zarureten inanılması gereken şeyleri, tamamen veya kısmen, inkar etmesi ve bu inkarını veya inkar sayılabilecek davranışını, söz, fiil, alay gibi kişinin duygularını belirtme yollarından biri ile ortaya koymasına irtidat, bunu yapana mürted denir.¹

İrtidat suçunun oluşma sebeplerinden birisi şahsın küfür lafzını dili ile söylemesidir. Küfür sayılan sözlerin kalpten geçirilmesi şer'an/hukuken irtidat suçu işlemiş olmak için yeterli değildir. Diğer hukuk sistemlerinde olduğu gibi İslâm hukukunda da yargılamanın zahire göre yani somut delillere göre yapılması prensibi, dili ile küfür sayılabilecek sözleri açıklamayı amaçlamaktadır. Nitekim Hz. Peygamber, "Allah Teâlâ, ümmetimin içinden geçirdiklerini, dilleri ile konuşmadıkları ve işlemedikleri müddetçe bağışlar." buyurmuştur.²

İnsanın, söylediğinde mürted sayıldığı sözlere şunlar örnek verilebilir: Allah'ın mevcudiyetini inkar etmek, layık olmayan şeyle Allah'ı sıfatlandırmak,³ Allah'ın ismi veya emirlerinden biri ile alay etmek, Allah ile kişi arasında, yardıma koşan, Allah dışında kendisine tevekkül edilen birinin olduğunu iddia etmek,⁴ Allah ve Resûllerinden birine küfretmek.⁵ Şu tür söylemler de küfür sayılmıştır: İslâm'ın sonraki asırlarda uygulanamaz olduğunu, müslümanların gerilemesine İslâm'ın sebep olduğunu ifade etmek.

İnsanın kalbindeki inancını dışa vurmasının bir yolu da tavır ve hareketleridir. Bir şahıs, söz söylemeden de, hareketleri ile bir şeyi kabul veya reddettiğini, tereddüde mahal bırakmayacak şekilde ortaya koyabilir. Hareketlerle irtidada örnek olarak şunlar zikredilebilir: Kur'an'ı pislige atmak, puta, güneş ve ay gibi yıldızlara secde etmek, kiblede başka yöne kasıtlı olarak dönüp namaz kılmak.⁶ Namazın, haccın, zekatın farz olduğunu inkar ederek bunları yerine getirmekten kaçınmak, Allah ya da peygamberin kesin bir emrini yapmamakta direnmek.⁷

Kalbi imanla dolu olduğu halde, zorla küfür lafzını söylemeye mecbur edilen kimse dinden çıkmış olmaz. Çoğunluğun kabulüne göre dine girme ve dinden çıkma kişinin özgür iradesi ve seçimi ile olmalıdır. İrtidat suçunu işleyen kimsenin, küfür sözlerini söylerken veya inkar anlamına gelen işi yaparken, suç kasdı ile yapmış olup olmasının hükme tesiri ise tartışılmıştır. Bununla birlikte, küfür sayılan sözü bilgisizlikle söyleyen kişinin kafir olmayacağı benimsenmiştir.

İrtidat Cezasına Dair Deliller

Dinden dönme suçunun dünyadaki cezası ile ilgili olarak; âyetlerde mürtedin amellerinin boşa gideceği dışında bir cezaya, açıkça rastlanmamaktadır. Bazı araştırmacılar, Kur'an'da mürtedin öldürülmesi ile ilgili emrin varlığını savunmuşlar ve şu âyetleri bu görüşlerine delil olarak göstermişlerdir:

a. "Bedevilerden geri kalmış olanlara de ki; siz yakında çok kuvvetli bir kavme karşı savaşmaya çağırılacaksınız. Onlarla savaşsınız veya müslüman olurlar."⁸ Bu âyetteki kuvvetli bir kavimden maksadın, Farslılar, Romalılar, Rumlar veya Hz. Peygamber'in ölümünden sonra Ebu Bekir döneminde irtidat eden Yemameliler ya da Müseylimetülkezzâb ve taraftarlarının bulunduğu Hanifeoğulları olduğu şeklinde değişik görüşler bulunmaktadır.⁹ Âyette zikri geçen kavmin mürted Hanifeoğulları olduğu görüşüne dayana-

rak Serahsî (ö. 490/1097) bu âyeti dinden dönenlerin öldürülmesinin gerektiğine delil olarak göstermiştir.¹⁰

b. Serahsî¹¹ ve Merğınâni¹² (ö. 593/1194) dinden dönenlerin Arap müşrikleri menzilesinde oldukları görüşünden hareketle, şu âyeti mürtedin öldürülmesine delil olarak ileri sürmüşlerdir: "Haram aylar çıkınca, müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün..."¹³ Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ali'nin, mürtedlerle savaşta hep bu âyeti esas aldıkları belirtilmektedir.

Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ali'nin dinden dönenlerle savaşmaları bir gerçektir. Ancak bu savaşa meşruiyet kazandıracak birçok âyet mevcuttur. Zira Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ali'nin muhataplarının işledikleri suçlar (isyan etme, devlet başkanına itaatsizlik yapma, devlete verdikleri vergiden kaçınma vb.) genel ifadelili birçok âyetin kapsamına girmekte ve bu kişi ya da gruplarla mücadelenin meşruluğuna delil olmaktadır. Nitekim iki halife de muhataplarından her defasında, menfi propagandadan vazgeçmelerini ve devlete karşı olan malî yükümlülüklerini yerine getirmelerini istemişlerdir. Örneğin, Hz. Ebu Bekir, kendileriyle savaşmak için üzerlerine ordu gönderdiği muhataplarından zekatın farzıyetine kuşkusuz inanmalarını değil, fiilen Hz. Peygamber döneminde verdikleri zekatlarını şimdi de ödemelerini istemiştir.

c. "Kim İslâm'dan başka bir din ararsa, bilsin ki, kendisinden (böyle bir din) asla kabul edilmeyecek ve o âhirette ziyan edenlerden olacaktır."¹⁴

Bu âyetin de mürtedde dünyada ölüm cezası verileceği yönünde yorumlanması ve bu görüş için delil olarak görülmesi isabetli gözükmemektedir. Zira Allah nezdinde artık insanlardan İslâm'dan başka bir din kabul edilmeyecek olduğu ifade edilmesine rağmen, İslâm toplumlarında tarihin hiçbir döneminde diğer din mensuplarından kimseye ilişilmemiş, dininden dönerek İslâm'a girmesi için zorlama yapılmamıştır. İslâm dışında kalan insanların sapık inançlarının cezasının âhirete bırakılışındaki hikmetin; dünyanın imtihan meydanı oluşu, imtihanın âdil olması için inanç hürriyetinin herkese tanınmış olması ve kimseye inancı sebebiyle zorlama yapılmama ilkesinin tabii bir sonucu olduğunu düşünmekteyiz. Yukarıdaki âyetin, belirli bir mürted şahıs hakkında indiği düşünülse bile, "Kendisinden İslâm'dan başka din kabul edilmeyecektir, âhirette de hüsrana uğrayanlardan olacaktır." şeklindeki ifadede, müslüman olmazsa öldürüleceği anlamından çok, müslüman olmazsa ebedî olan âhîret hayatını kaybedeceği an-

“ **İslâm dışında kalan insanların sapık inançlarının cezasının âhirete bırakılışındaki hikmetin; dünyanın imtihan meydanı oluşu, imtihanın âdil olması için inanç hürriyetinin herkese tanınmış olması ve kimseye inancı sebebiyle zorlama yapılmama ilkesinin tabii bir sonucu olduğunu düşünmekteyiz.** ”

laşılmaktadır. Ayrıca, bu âyette mürtedin yaptığı hatadan dönmesinin istendiği, işlediği suçun âhiretteki cezası kendisine hatırlatılarak, azabın caydırıcılık etkisinden yararlandığı şeklinde bir yoruma gidilebilecektir.

d. Mürtedin öldürülmesine delil gösterilen diğer bir âyet şöyledir: *“...Onlar eğer güçleri yeterse, sizi dininizden döndürünceye kadar size karşı savaşa devam ederler. Sizden kim, dininden döner ve kafir olarak ölürse, yaptıkları işler dünya ve âhirette boşa gider...”*¹⁵ Görüldüğü gibi, âyetin mürtedin öldürülmesi hakkındaki delaleti açık değildir. Bu ve diğer âyetlerin istidlal yönleri zayıf olduğundan, Kur'an'da açık olarak, mürtedin amellerinin boşa gitmesi ve âhirette azaba atılacağı dışında bir hükmün bulunmadığı ifade edilebilir.

Fıkıh kitaplarında irtidat edenin öldürülmesine delil olarak yukarıdaki âyetler yanında Hz. Peygamber ve Raşid Halifeler'in uygulamalarından da örnekler verilmektedir. Şimdi bunları özetleyelim:

a. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *“Dinini değiştireni öldürün.”*¹⁶ Cumhur, hadiste geçen "dinini değiştiren" ifadesini; İslâm'dan çıkan, İslâm'dan çıkıp başka dine geçen şeklinde anlamıştır.¹⁷

b. Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *“Allah'tan başka ilâh olmadığına ve benim Allah'ın Resûlü olduğuma şahitlik yapan hiçbir müslümanın kanı helal değildir. Ancak şu üç kişi müstesnadır: Zina eden evli, bir başkasını kasten öldüren kişi ve dinini terk edip İslâm toplumundan ayrılan şahıs.”*¹⁸

c. Hz. Peygamber bir gün minbere çıkıp *“Benden sonra fesat çıkaranlar olacaktır. İslâm toplumundan ayrılan kimi görürseniz veya Muhammed ümmetini parçalamak isteyen*

kim olursa olsun -bir grup/cemaat de olsalar- öldürünüz!” buyurmuştur.¹⁹

d. İbn Abbas (r.a.)'tan rivayet edildiğine göre, Abdullah b. Sa'd b. Ebi's-Sarh isimli bir sahabe Hz. Peygamber'e katiplik ediyordu. İrtidat etti ve kafir olarak Mekke'ye sığındı. Mekke'nin fethinde, Resûlullah'ın öldürülmesini emrettiği şahıslar listesinde o da vardı. Ancak Hz. Osman onu himayesine aldı, Resûlullah'ın yanına getirdi ve Hz. Peygamber'e onunla beyat etmesini teklif etti. Efendimiz üç kez başı ile onunla beyat etmeme hususunda direndi ise de, sonunda Hz. Osman'ın ısrarını kıramayarak beyatı kabul etti ve bu şahıs sonra tevbe ederek müslüman oldu.²⁰

Bu rivayetten de anlaşıldığı gibi, irtidat suçu sahibine had cezası gerektiren bir suç olsaydı, Hz. Osman onu himaye edemez, bağışlanması için şefaatte bulunamazdı. Zira bu tür girişimler had suçlarında caiz görülmemektedir.

e. Hz. Ebu Bekir'in hilafeti esnasında birçok kabilenin dinden döndüğüne şahit olunmuştur. Bunlardan bir kısmı, malî görev olan zekatı vermemekte direnmek istemeleri ile mürted olmuşlardı. Bu direnişler ridde savaşlarının çıkmasına sebep olmuştur.

h. Hz. Ömer'in hilafetinde irtidat olayları, nadir de olsa, münferit vakalar şeklinde vuku bulmuştur. Hz. Ömer, Musaoğulları tarafından gelen birine bölgenin ahvalinden sormuştu. Adam, bir kişinin irtidat ettiğini ve öldürdüklerini haber verdi. Bunun üzerine halife, *“Keşke üç gün hapsedeseydiniz, karnını doyursaydınız, belki tevbe ederdi.”* diyerek, irtidat sebebiyle bir şahsın öldürülmesini hoş karşılamamıştır.²¹

ı. Hz. Ömer, Bekr b. Vâil kabilesinden altı kişinin irtidat ettiğini ve öldürdüklerini duyunca da, isticra etmiş ve

“Ben olsam İslâm'a girmelerini isterdim, direnmeleri halinde hapsederdim.” demiş ve *“Rabbim bu benim bilgim dışında olmuş bir olaydır, ben emretmedim, duyunca razı olmadım.”* diye memnuniyetsizliğini izhar etmiştir.²²

i. Hz. Ali'nin hilafeti dönemine gelindiğinde, yahudiler ve diğer güçler, Hz. Osman döneminde bir hayli sarsıntı geçiren İslâm toplumunu, içinden iyice parçalamak ve çöktürmek düşüncesiyle, amansız bir taarruza girişmişlerdir. Bu, müslümanları iman evlerinden vurma operasyonu idi. Siyasî olarak başlayan bu cereyan, müslümanların inançlarını alt üst edecek derecede kötü bir mecraya sürüklenmiştir. Hz. Ali'nin peygamber hatta ilâh olduğu şeklinde ilhad propagandalarıyla küfür seli müslüman toplumu kaplamıştır. İşte böyle bir ortamda Hz. Ali mürted zındıklarla mücadele etmiş, onlarla savaşmıştır.²³

İrtidatın Dünyevî ve Uhrevî Neticeleri Mürtedin Amellerinin Boşa Gitmesi

İrtidat suçunu işleyen amellerinin boşa gideceğinin kaynağı Kur'an nassıdır. Mürtedde bu cezayı öngören birkaç âyet mevcuttur.²⁴ İlgili âyetlerden birinde: *“Andolsun ki Allah'a ortak koşarsan, işlerin şüphesiz boşa gider.”* buyrulmaktadır.²⁵ Mürtedin amellerinin boşa gittiği âyetle belirtilmiş ise de, amellerin iptalinin suç işlenmesi ile mi, yoksa aynı hal üzere şahsın ölmesi ile mi gerçekleşeceğinde âlimlerin farklı görüşleri mevcuttur. Bir görüşe göre; irtidat suçu tespit edildiği an, mürtedin salih amelleri boşa gider. Zira konu ile ilgili âyet mutlaklıdır. Çoğunluğun benimsediği diğer bir görüşe göre ise; mürted irtidadı üzere ölürse, amelleri boşa gider. Bu görüşün delili olarak: *“Kim dininden döner ve kafir olarak ölürse, işte bunların dünya ve âhirette amelleri boşa gitmiştir.”* âyeti sunulmuştur.²⁶

Mürtedin Nikahının Bozulması

İslâm âlimleri, dinden dönenin nikahının bozulduğunda ittifak halindedirler.

Mürtedin Öldürülmesi

Yukarıda belirtildiği gibi, İslâm dünyasındaki genel kanaate göre, erkek veya kadın mürted, belirli müddet tevbeye çağrıldığı halde, İslâm'a geri dönmediğinde öldürülecektir. Yalnız Hanefiler, kadın mürtedin öldürülmeyip müslüman oluncaya kadar hapsedileceği görüşündedirler.

İslâm hukuku kaynaklarında mürtedin öldürülme sebebi olarak ileri sürülen gerekçenin birden çok ve

“ **Kur'an'da açık olarak, dünya ve âhirette mürtedin amellerinin batıl olup boşa gideceği ve âhirette çetin bir azaba çarptırılacağı mevcuttur. Bunun dışındaki cezalarla ilgili gösterilen âyetlerin konuya delaleti tartışmaya açıktır.** ”

farklı içerikte olması fıkıh doktrininde benimsenmiş olan mürtedde verilmesi gereken cezanın inanma özgürlüğünü hedef aldığı ve inanma özgürlüğünü tek taraflı olarak yok ettiği tezini doğrulayacak nitelikte olmadığını göstermektedir. Fıkıh kaynaklarına bakıldığında irtidat cezasıyla ilgili olarak şu tür gerekçelerle karşılaşılmaktadır:

a. Mürted, dinden döndüğü için öldürülür.²⁷

b. Mürted, toplumu ifsad etmekte ve nesep karışıklığına sebep olmaktadır. Bu nedenle öldürülür.²⁸

c. Mürtedin irtidadı sebebiyle, toplumda istikrarsızlık oluşacağı için mürted öldürülür.²⁹

d. Mürted toplum sınırlarına vakıf olması nedeniyle, topluma hıyanet etme imkanı yüksek olduğu için öldürülmektedir.³⁰

e. Mürted, İslâm ümmetinin hürmet ve saygınlığını çiğnemiştir. Bu sebeple kendisine saygı gösterilmez.³¹ Mürtedde ceza verilmediği takdirde, dünyevî maksatlarla, İslâm dinine giriş-çıkış yapılabilecek ve böylece dine, toplumun inanç değerlerine bir hayli saygısızlık edilerek insanlar rencide olacaktırlar.³²

f. Mürted verdiği sözden döndüğü için öldürülmelidir. Kişinin sözünden dönerek İslâm'dan çıkması, hayat boyu küfürde ısrardan daha tehlikelidir.³³

g. Sünnî mezheplerden biri olan Hanefiler, mürtedin muharip olma vasfından dolayı, şerrinden korunmak için öldürüleceği görüşündedirler. Bu tezlerinden hareketle, kadında harbetme özelliği -genelde- bulunmadığı iddiasıyla, irtidat eden kadının öldürülemeyeceğini ancak hapsedilebileceğini savunmuşlardır.³⁴

h. İrtidat suçu, siyasî bir hüviyet taşımaktadır. Mürtedde verilen ceza da, dinden döndüğü için değil, siyasî olarak verilmektedir.³⁵

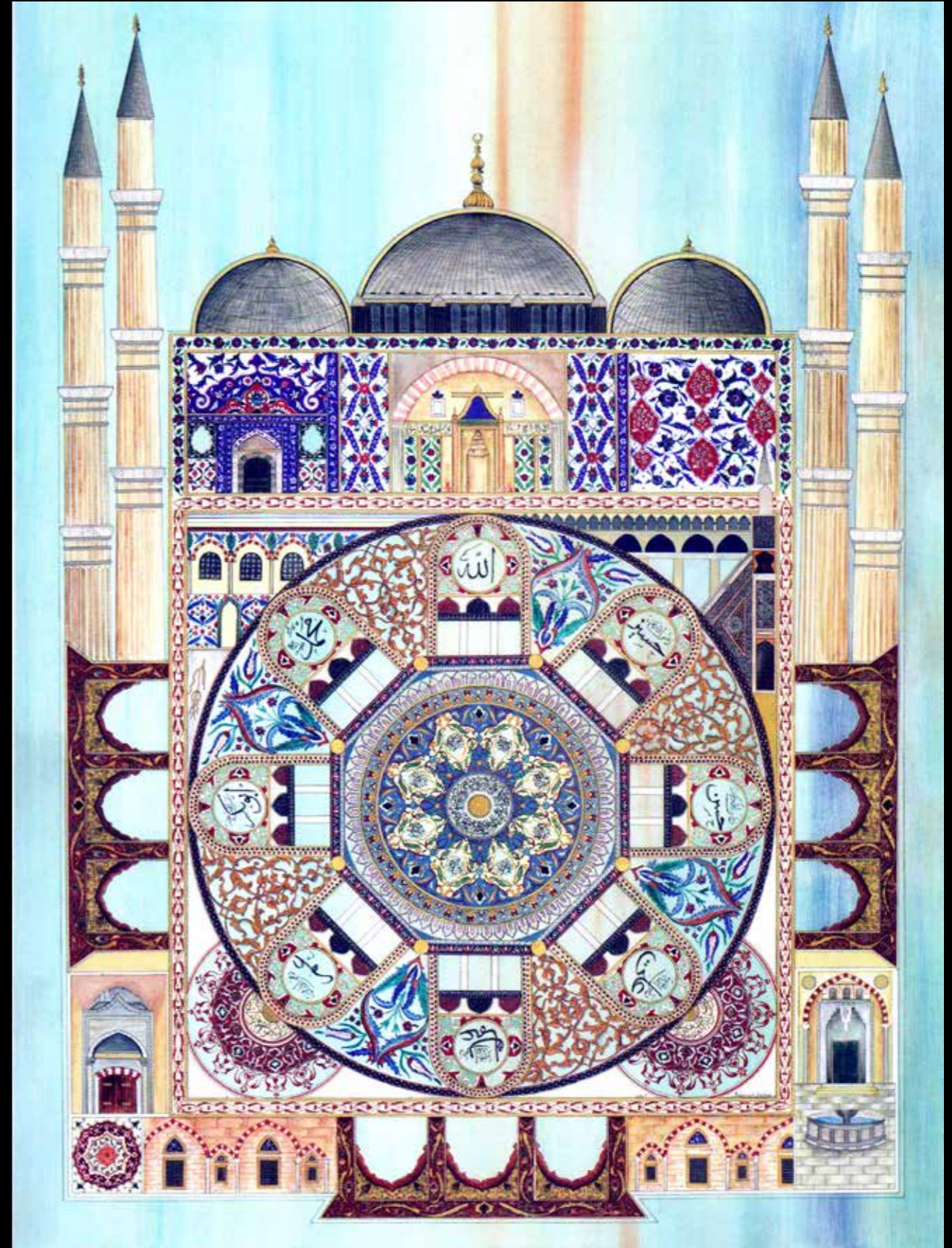
Görüldüğü gibi, mürtedin öldürülmesinin illeti olarak ileri sürülenler, dinden çıkması/inandığı eski inançlarından

vazgeçmesi dışındaki unsurlarda yoğunlaşmaktadır. Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz; İslâm dinini kabul etmiş bir erkek veya kadının kendi isteği ile bilerek, inanılması zaruri olan hükümlerin hepsini veya bir kısmını inkar edip dinden çıkması irtidat suçunu oluşturmaktadır. İrtidat suçu sözlü ve fiilî olarak işlenebilmektedir. İrtidat suçlusunda ittifakla aranan özellikler, mürtedin akıllı olması, tehdit ve zorlama olmaksızın kendi isteği ile ve suç kasdı ile bu işi yapmış olmasıdır. İrtidat suçu, mürtedin itirafı veya iki âdil şahidin tafsilatlı şehadeti ile tespit edilmektedir.

Mürtede verilen cezaların kaynakları Kitap, sünnet ve icma olarak gösterilmektedir. Kur'an'da açık olarak, dünya ve âhirette mürtedin amellerinin batıl olup boşa gideceği ve âhirette çetin bir azaba çarptırılacağı mevcuttur. Bunun dışındaki cezalarla ilgili gösterilen âyetlerin konuya delaleti tartışmaya açıktır. Sünnette mevcut olan mürtedle ilgili rivayetler, bütünlük içinde ele alındığında; isyan çıkararak toplumu ifsad eden, karşı bir grup oluşturarak İslâm devletine harp açmış veya açacak olan mürtedin öldürüldüğü görülmektedir. Konu ile ilgili diğer örneklerde, İslâm'ın devlet olarak yeni teşekkül ettiği yıllarda özel durumlar sebebiyle din değiştirenlere ölüm cezası verilmiş ise de, sonraları din değiştirenlere uygulanan cezanın hafiflediği ve hatta bazı durumlarda bu tür suç işleyenlerin affedildiği görülmektedir.

Meşhur fıkıh ekollerinin çoğu mürtedin öldürülmesi görüşünü benimsemiş olmakla birlikte, irtidat suçunu had gerektiren suçlar arasında saymamaları irtidat suçunun cezasının tazir türünden olabileceği, mürtedin işlediği suçla paralel olacak şekilde değişik cezalara çarptırılabilirdiği anlamına gelmektedir. Buna göre, ölüm cezası

mürtede verilecek tek ceza olmayıp, işlediği suçlar mukabilinde verilebilecek cezalardan birisi öldürme olabilecektir. Günümüz İslâm araştırmacılarının birçoğu tarafından da salt olarak din değiştiren ya da dinde tartışmasız kabul edilmesi gereken bir emri/yasağı inkar eden mürtedin malına el konulması ve öldürülmesi şeklinde bir ceza ile mürtedin cezalandırılması uygun görülmemektedir. Kanaatimizce, irtidatla ölüm cezasının İslâm kültüründe özdeşleştirilmiş oluşunda, İslâm'ı yıpratmaya çalışan müsteşriklerin, "İslâm'da, temel insan haklarının hiçe sayıldığı, insanın bir şeye inanma ya da inanmama özgürlüğünün bulunmadığı" şeklindeki önyargılarını destekler mahiyette malzeme bulmuş olabilmek için mutlak manada söylenmiş bir iki hadis rivayetini gündemde tutarak konuyla alakalı başka açıklamaların gölgede kalmasını sağlamış olmalarının etkisi büyüktür. Hâlbuki konuyla ilgili hadisler ve Raşid Halifeler'in uygulamaları bir bütün olarak değerlendirildiğinde, İslâm'da "insanın, dilediği inanca sahip olmasının ve inancının gerektirdiği şekilde yaşaması hususunda özgür olmasının asıl olduğu" anlaşılacaktır. "Dinde zorlama yoktur." ilkesi İslâm'a girmediği gibi, İslâm'dan çıkma hususu için de geçerlidir. İslâm tarihinde irtidat suçu işleyenlere verilen cezalara dikkatlice bakıldığında görülecektir ki, bu ceza sadece İslâm'dan çıkma suçunun işlendiği için değil; irtidat sonrasında İslâm'a karşı bir duruş sergilenerek ortaya konan olumsuz/yıpratıcı/kışkırtıcı eylemler ya da topyekun İslâm toplumunu veya kişileri/kurumları hedef alan kara propagandalar, iftiralar neticesinde verilmiştir. ◀

DİPNOTLAR

- Mürtedle ilgili tarifler için bkz. Mâverdi, el-Ahkâmü's-sultânîyye, Beyrut 1990, s. 113; Serahsi, el-Mebstû, İstanbul 1983, X, s. 98; Ömer Nasuhi Bilmen, Hukûk-ı İslâmîyye ve İstılahat-ı Fikhiyye Kamusu, İstanbul 1964, III, s. 340; İrfan Ince, "Ridde", DİA, İstanbul 2008, XXXV, s. 88 vd.
- Buhârî, İtk, 6; Müslim, İman, 58; Ebû Dâvûd, Talak, 15.
- İbn Teymiyye, el-Fetâvâ el-kübrâ, Beyrut, IV, s. 606; Taftazânî, Şerhu'l-Makâsîd, V, s. 224 vd.
- İbn Teymiyye, a.g.e., IV, s. 606; el-Buhûtî, Keşşâfü'l-kına', Beyrut 1982, VI, s. 168.
- İbn Hazm, el-Muhallâ bi'l-âsar, Beyrut ts., XIII, s. 476; İbnü'l-Arabî, Ahkâmü'l-Kur'an, Beyrut ts., I, s. 31.
- el-Merağî, Teşîru'l-Merağî, yy tsz., I, s. 136.
- İbn Kudâme, a.g.e., X, s. 73; İbn Hacer el-Askalânî, Fethu'l-bâri bi Şerhi'l-Buhârî, Kahire 1986, XII, s. 288.
- Fetiḥ, 48/16.
- Bkz. et-Taberî, Câmîu'l-Beyân, Beyrut 1988, XVIII, s. 82; Kurtubî, el-Câmi li-ahkâmî'l-Kur'an, Beyrut 1985, XVI, s. 272; Şevkânî, Fethu'l-kadir, Kahire 1993, V, s. 71.
- Serahsi, a.g.e., X, s. 98.
- Serahsi, a.g.e., X, s. 98.
- el-Merğînânî, el-Hidâye, ts., II, s. 165.
- Tevbe, 9/5.
- Âl-i İmrân, 3/85.
- Bakara, 2/217.
- Buhârî, Cihad, 149; İ'tisam 28; Ebû Dâvûd, Hudûd, 1.
- Kurtubî, a.g.e., III, s. 1, 17; İbn Hacer, a.g.e., XII, s. 284.
- Buhârî, Diyât, 66; Müslim, Kasame, 25, 26; Ebû Dâvûd, Hudud, 1; Tirmizî, Hudûd 15; Nesâi, Tahrim, 5; İbn Mâce, Hudûd, 1; Dârimî, Hudûd, 2.
- Nesâi, Tahrim, 6.
- Ebû Dâvûd, Hudûd, 1; Nesâi, Tahrim, 14, 15.
- Şevkânî, Neylü'l-evtâr, Kahire 1993, VII, s. 225.
- Beyhâkî, Sünen, VIII, 207.
- İbn Hazm, a.g.e., XII, s. III; Aynî, Umdetü'l-Kârî, Beyrut ts., XXIV, s. 81.
- Bkz. Bakara, 2/217; Mâide, 5/5; En'âm, 6/88.
- Zümer, 39/65.
- Taberî, a.g.e., IV, s. 207; Şirbînî, Muğni'l-muhtâc, ts., IV, s. 133; Bakara, 2/217.
- İbnu'l-Kayyim, İ'lâmu'l-muvakkîn, Beyrut 1991, II, s. 74.
- Mevdûdî, Fetvalar, çev. Mahmud Osmanoğlu, İstanbul 1992, III, s. 19.
- Karaman, Hayreddin, İslâmın Işığında Günün Meseleleri, İstanbul 1982, II, s. 775.
- Dihlevî, Hüccetullâhî'l-bâliğa, Beyrut 1986, II, s. 441.
- Serahsi, a.g.e., X, s. 110; İbnü'l-Humâm, Fethu'l-kadir, Beyrut ts., V, s. 311.
- Ebu Zehra, el-Cerime ve'l-ukûbe, Kahire ts., I, s. 84 vd.
- Serahsi, a.g.e., X, s. 109.
- Merğînânî, a.g.e., II, s. 164; İbn Nüceym, el-Bahrur-râik, Kahire ts., V, s. 139.
- Emine Muhammed b. Yusuf, Ehemmu kazâyâ el-me'â fi'l-hudûd, Katar 1987, s. 158; Muhammed Caffal, et-Tevbe ve eseruhâ fi iskâtî'l-hudûd, Beyrut 1989, s. 147.